

Status avfallsverksamheten

Avfallsverksamheten på Region Gotland sammanfattas kortfattat i denna PM. Här framgår det vad som händer inom verksamheten och vad som kommer att hända. En gemensam nämnare är att det finns en historik inom avfallsverksamheten som man inte kan undvika och som hanteras men som fortsatt även måste hanteras i ännu högre grad än idag samtidigt som nya krav läggs på verksamheten.

Innehåll

Status avfallsverksamheten	1
1. Ekonomi	1
2. Avfallstaxan	2
3. Kommunikation.....	2
4. Kompetensförsörjning.....	2
5. ÅVC-verksamheten.....	3
6. ÅVS-verksamheten.....	4
7. Fastighetsnära insamling (FNI)	5
8. Avfallsplanen.....	6
9. Slamverksamheten.....	6
10. Nedlagda deponier	7
11. Avfallsföreskrifter.....	7
12. Masshantering.....	7

1. Ekonomi

Ekonomi på avfallsavdelningen har vänt från ett negativt resultat under flera år, till ett positivt resultat för 2023 och 2024. Detta beror främst på ett aktivt arbete med avtal och upphandlingar som skett under åren 2022-2023 som gett ett positivt resultat. Under 2024 höjdes dessutom taxan med 7 % för att bekosta ÅVC-verksamheten som bidrog till det negativa resultatet. Majoriteten av kommunerna i Sverige håller just nu på att förbereda för höjningar av avfallstaxan för att kunna inför fastighetsnära insamling av förpackningsavfall. Gotland är inget undantag och de investeringar som måste genomföras kommer att uppgå till cirka 100 miljoner kronor för avfallskärl, till detta ska den rörliga viktbase del i taxan som kommer försvinna och behöver kompenseras genom att föras in i den rörliga delen av taxan som

entreprenadersättning för behandling av avfall. Näringslivets producentansvar (NPA) kommer att ersätta den delen av investeringen som utgörs av förpackningsinsamling, det vill säga fem åttondelar av investeringen. Övriga tre åttondelar kommer att finansieras genom avfallstaxan.

Dessutom kommer entreprenaden för insamlingen att öka från idag 37 miljoner kronor per år till 55 miljoner kronor per år. Sammantaget ser vi en ökning på nästan 25 – 30 % eller 300-350 kronor per år för ett normalt villa hushåll. Under 2025 och framöver avser avdelningen att budgetera cirka 2 miljoner kronor för kommunikationsinsatser per år.

För att inte chockhöja taxan under 2026 tittar avfallsavdelningen på möjligheten att använda de positiva resultaten från 2023-2025 för att dämpa den planerade taxehöjningen som kommer att ske från 2026.

Avfallsavdelningen saknar ett par kompetenser som krävs för att kunna arbeta och utveckla verksamheten för att klara de uppdrag som åligger avfallsverksamheten genom lagkrav och att kunna möta nämnden och kundernas behov för att ta Gotland vidare.

2. Avfallstaxan

Under 2024 var det tänkt att hinna med en översyn av avfallstaxan. Det finns en obalans i avfallstaxan där kostnaden för lägenheter är den dyraste i Sverige och där kostnaden för fritidshusabonnemang är bland de billigaste i Sverige. För en villa är taxan medel i jämförelse med resten av Sverige. Detta arbete har inte kunnat göras på grund av resursbrist för att driva denna kalkyl. Planerna är att kunna genomföra detta under 2025.

3. Kommunikation

Under flera år har kommunikationsverksamheten på avfall varit nedprioriterad. Från 2023 bilades en ny kommunikatorstjänst som delas mellan avfallsavdelningen och VA-avdelningen. Det har inte undgått någon att VA-verksamheten under 2023 och 2024 haft stora utmaningar som självklart har tagit resurser av den delade kommunikatörsrollen i anspråk i högre grad än normalt. Detta medförde även att avfallsavdelningens kommunikation hamnade efter.

Nämnden har ett lagstadgat krav att kommunicera ut avfallsförebyggande information samt information om sortering med mera. Detta kommer sannolikt att kräva ytterligare kommunikationsinsatser som avdelningen inte har resurser för idag, varför det under 2025 och kommande år framöver avses läggas nästan två miljoner kronor i kommunikationsinsatser per år, genom bland annat inköp av kommunikationstjänster från upphandlade företag.

4. Kompetensförsörjning

Rekrytering av kompetent och kunnig personal är generellt svårt, men på Gotland blir den väldigt tydlig. Det är idag svårt att hitta rätt kompetens och avdelningen arbetar aktivt med att justera rollerna på avdelningen för att hitta

rätt och även utöka antalet utvecklare. Bland annat kan nämnas att miljösamordnare kommer bytas ut till en miljöingenjör som enbart kommer att fokusera på nedlagda deponier. Övriga miljötjänster kommer att upphandlas av extern konsult, beräknad kostnad av dessa bedöms till cirka 300 – 400 tusen kronor per år.

Avfallsavdelningen har två avfallsutvecklare som ska arbeta med att driva och utveckla Gotlands avfallshantering. Idag används en av dessa till att enbart arbeta med upphandlingar varför utvecklingsarbetet kommer att ligga efter. De nya regler som införts och som kommer att införas kräver att avfallsarbetet måste utvecklas kraftigt de kommande åren, bland annat krav på ansvar för återbruk av insamlat avfall, textilinsamling, arbete med att minska avfallet, samt utöka sorteringen. Detta kommer inte att kunna genomföras av en enda utvecklare.

5. ÅVC-verksamheten

ÅVC-verksamheten utreddes under 2022 och 2023 och nämnden beslöt den 7 juni 2023, utifrån tjänsteskrivelse med tre alternativ, att de fyra mindre ÅVC skulle ha säsongöppet. Detta har mött kraftigt motstånd hos de som bor i de berörda områdena. Bland annat har Klintehamnstrakten gått man ur huse för att besöka ÅVC och där framföra sitt missnöje. Detta har inneburit att personalen på Klintehamn har fått ta emot otrevliga kommentarer och ibland utskällningar från besökarna. Riskbedömning gjordes omgående och personalstyrkan fördubblades därefter. Under oktober och november har besöken på Klintehamns ÅVC minskat något och bemötandet har även blivit bättre. När man tittar på avfallsmängderna har dessa inte ökat från Klintehamns ÅVC under den aktuella perioden efter sommarens öppettider jämfört med tidigare år.

Ett förslag som avfallsavdelningen förespråkar är att föreslå att mottagningsavgiften för hushållen ska tas bort helt och hållet. ÅVC ska vara helt finansierad av grundavgiften i avfallstaxan. Idag måste en medarbetare per ÅVC avsätta stora delar av sin arbetstid med att hantera betalningar istället för att hjälpa kunderna samt att hålla ordning och reda på våra ÅVC. Kontantbetalning innebär även stor risk för stöld. Mottagningspriset sänktes för hushållen på ÅVC när de nya reglerna för kommunalt avfall infördes 1 januari 2024, tidigare var hushållen tvungna att betala en högre avgift för bygg- och rivningsavfall. När de nya reglerna började gälla där allt bygg- och rivningsavfall från hushållen, som uppstått i icke yrkesmässig verksamhet, skulle ingå i det kommunala ansvaret var vi skyldiga att sänka avgiften. Detta medförde att intäkterna minskade från 2023 cirka 3 miljoner kronor/år till 2024 med prognostiserad intäkt på 1,3 miljoner kronor/år.

Återbrukscontainrarna på Hemse, Klintehamn och Visby ÅVC har blivit en succé, dock är bemanningen av dessa svår att få till, den bygger på frivilligorganisationernas möjlighet att få in frivilliga till att arbeta med det insamlade materialet. Från och med den 1 januari 2026 kommer kommunerna att bli ansvariga för att tillse att det finns återbruksmöjligheter. Dessa kommer

att behöva utredas och därefter byggas ut, vilket kommer kräva utredningstid från en redan hårt ansatt organisation.

Utflyttningen av förpackningsavfall utanför ÅVC har inte skett i önskad takt, detta beror på att tillgången av de speciella förpackningscontainrarna som ska användas minskat när kommunerna tog över ÅVS och beställningarna ökade. Dessutom har frågan om mark och arrenden tagit mer tid än förväntat. Antalet medarbetare som kan arbeta med detta är dessutom begränsat på avdelningen, vilket tidigare nämnts.

Under sommaren och hösten har avfallsavdelningen drivit de mindre ÅVC med egen personal. Detta har varit väsentligt billigare än tidigare, medräknat den teoretiskt beräknade kostnaden för säsongsanpassade öppettider. Under senhösten/vintern kommer upphandling av drift ÅVC Hemse att publiceras och under tidig vinter 2025 ska upphandling drift av de mindre ÅVC genomföras, beroende på om vi en får upphandlingsresurs tilldelad. Påminner även om 26 kap. 5§ 3:e stycket Miljöbalken: ”Avtalar kommunen med någon annan att utföra renhållningen, får avtalet läggas till grund för beräkning av avgiften, om kostnaden därigenom inte blir väsentligt högre än om kommunen själv utför renhållningen.”

Arbetsmiljön på ÅVC är inte bra, inga större ombyggnationer har gjorts på flera år. Behovet av ombyggnation av ÅVC är framförallt att utformningen på dagens ÅVC som medför att personbilar samsas om samma trafikutrymme som de tunga fordonen. Moderna ÅVC har skilt dessa fordonstyper åt för att minska risken för skador. Farligt avfallshanteringen behöver moderniseras med en ny utformning, även här är arbetsmiljön en viktig del, men även miljön som påverkas av hur hanteringen av farligt avfall hanteras idag. För att driva igenom ombyggnader på ÅVC krävs det finansiering och resurser för att driva vilket idag saknas på avfallsavdelningen. Att bygga om en ÅVC kommer att kosta och finansieras av grundavgiften. För respektive ÅVC kommer det att krävas förstudier, markmiljöundersökningar, bygglov, trafikutredningar, eventuellt tillstånd enligt miljöbalken om omfattningen väsentligt förändras för att säkra kommande behov för avfallsinsamling med nya fraktioner och mängder, samt till sist byggnadsentreprenad. Det är framförallt de större ÅVC som behöver byggas om, speciellt Visby som har flest besök av alla och med en farlig utformning av trafikutrymmet.

6. ÅVS-verksamheten

Den 1 januari 2024 tog alla kommuner i Sverige över samtliga återvinningsstationer från Förpacknings- och tidningsindustrierna (FTI). Samtidigt lades FTI ner och ersattes av Näringslivets Producentansvar (NPA). Inför övertagandet hade Regionen gjort upphandlingar för insamling och tömning av ÅVC-containrar samt skötsel av samtliga 34 ÅVS. Ett par av ÅVS:erna har stora problem med nedskräpning, där man slänger hushållsavfall, även matavfall, möbler och annat som inte är förpackningsavfall. Det är främst Visby och Roma som har dessa problem, men det finns vid alla av våra ÅVS. Det kommer krävas kommunikationsinsatser för att driva denna fråga, men på

grund av brist på tillgänglig kommunikatör har detta inte kunnat genomföras under 2023.

De har inkommit klagomål om nedskräpning och fulla containrar, men inte i det antal som förväntades. Däremot har ärenden i Infracontrol ökat och detta är positivt, då en inrapportering direkt går direkt ut till anlitad entreprenör för respektive ÅVS vilket i sin tur föranlett till en snabb hantering.

Naturvårdsverket tillsammans med NPA och kommunernas branschorganisation framarbetar hur framtiden för ÅVS kommer att se ut. Bland annat kommer antalet ÅVS att ses över i samband med införandet av fastighetsnära insamling (FNI). Dessutom kommer ÅVS som begrepp att upphöra och ersättas av Lättillgängliga Insamlingsplatser (LIP).

Under året har antalet ÅVS utökats med två, Ljugarn och Burgsvik, där det tidigare inte funnits någon ÅVS. Dessa platser prioriterades på grund av detta. Övriga ÅVC där förpackningscontainrarna skulle flyttats ut har blivit nedprioriterade då de redan har ÅVS i sin närhet, men även på grund av resursbrist att upphandla containrar och driva arbetet med bygg- och marklov, entreprenad m.m.

Ersättningen från Naturvårdsverket för denna insamling har dröjt och ligger för närvarande ett halvår efter ersättningsperioden. Detta har medfört att osäkerheten i prognos och budget inte parerat utbetalningarna.

7. Fastighetsnära insamling (FNI)

Senast den 1 januari ska samtliga kommuner i Sverige ha infört fastighetsnära insamling av förpackningsavfall. Som tidigare nämnts kommer de kommuner som ännu inte infört FNI att höja sina avfallstaxor. För vår del kommer möjligheten för en kund att söka dispens för matavfall att tas bort samt att viktbaserad taxa kommer att läggas in i den rörliga delen på avfallstaxan.

På Gotland införs FNI som tidigare nämnts under 2026 då avtalet med befintlig entreprenör och insamlings sätt upphör. Under sommaren 2026 kommer samtliga avfallskärl att bytas ut på ön. Tiden för detta är satt för att utnyttja tiden då fritidshusen används och vi kan få till ett effektivt byte av kärl. Avsikten är att kunden vid sin tömningsdag ska få sina kärl tömda och därefter utbyta med de nya kärlen. För att införa detta insamlingssystem har avfallsavdelningen för avsikt att öka budgeten för 2025 med kommunikationsinsatser. Insatserna kommer att ske vid cirka tre tillfällen under 2025-2026, samtidigt kommer vi besöka marknader med mera för att visa upp de nya kärlen och informera om förändringen.

Hur insamlingen inom Visby innerstad ska utformas arbetar vår enda utvecklare som inte är upptagen med upphandlingar med, till detta kommer en extern konsult att tas in för att kunna utvärdera lämpliga lösningar. Samtidigt har det i dagarna meddelats, i samband med förslag till att modernisera avfallslagstiftningen, en punkt om att införa enhetliga krav på vad som krävs för att söka dispens från bl.a. FNI. Detta kommer även att utredas av

avdelningen för att se om de mest medeltida delarna av Visby innerstad ska få dispens från FNI och att man där kommer att erbjuda LIP (tidigare ÅVS), men mycket kvarstår att utreda.

Det som vi tar för givet idag kommer att ändras i samband med införandet av FNI. En av de saker vi tittar på är vad som kommer att hända med våra ÅVC. Idag utgör förpackningar nästan 50% av vad som samlas in på våra sju ÅVC och övriga 50% är brännbart avfall, i detta har ris, grenar samt farligt avfall tagits bort då de har en annan hantering. Kommer detta att medföra att behovet av att ha tillgång till en ÅVC minska? Det är något som vi får se hur det faller ut, vi har inga resurser för att utreda detta.

FNI för flerfamiljshus kommer att utökas i samband de obligatoriska kraven den 1 januari 2027. Samtliga flerfamiljshus i Sverige kommer att vara tvungna att införa insamling för sex fraktioner (metall-, pappers- och plastförpackningar, ofärgat och färgat glas, samt tidningar). Det finns därför en stor risk att flerfamiljshusområdena behöver bygga ut eller om sina miljöutrymmen. Insamlingskostnader kommer att ersättas genom naturvårdsverket men investeringar av nya kärl och utrymmen kommer flerfamiljshusfastighetsägarna själva att stå för. Detta har redan uppmärksammats på flera håll i Sverige. Regionen kommer att förbereda fastighetsägarna om detta, genom information och träffar under 2025.

8. Avfallsplanen

Under en mandatperiod ska avfallsplanen revideras, detta kommer att genomföras under vintern 2024/2025. Det är en konsult som kommer att utföra arbetet med avfallsplanen med stöd av avdelningen. För närvarande är den under prövning hos Länsstyrelsen om den kommer medföra betydande miljöpåverkan eller ej, därefter ska avfallsplanen läggas ut för utställning och skickas på remiss.

Fokus på denna plan är att nå nämndmålet med att minska mängden förpackningsavfall i restavfallet.

Enligt förslag från regeringen ska kravet på en kommunal avfallsplan tas bort från den 1 januari 2026, varför detta kan bli den sista avfallsplanen som görs.

9. Slamverksamheten

Slam har sedan 2020 legat efter med tömningarna. Orsakerna är flera, men en av de främsta orsakerna är att man är en bil för lite. 2019 åkte en bil i diket, den ersattes inte, trots att försäkringspengar betalades ut. Dessutom har flera strategiska val som tidigare gjorts för att hålla nere kostnaderna orsakat att nästan hälften av slambilarna nästan måste repareras varje vecka. Under våren 2025 kommer en upphandling av ett ramavtal att göras för att tillse att man har möjlighet att förstärka slamgruppen när det inte går ihop med inkommande ordermängd, antalet bilar, semestrar med mera.

I budgetplanen finns det förslag om att byta ut en bil per år till dess att de äldre och dåliga fordonen är utbytta, det lämpligaste hade varit att låta en av de äldre bilarna fortsätta köra, men det verkar inte vara möjligt under de närmaste åren. Man skulle även kunna investera i ännu ett fordon nästa år och samtidigt utöka med en renhållningsarbetare till, men det ekonomiska läget på Regionen tillåter inte detta.

1 899 stycken hämtställen på ön uppfyller inte kraven enligt arbetsmiljölagen. Att dra en slamslang över 20 meter på en plan gräsyta medför att vi bryter mot arbetsmiljölagen. Därför kommer avdelningen att arbeta med riskbedömningar av dessa ställen, tillsammans med fastighetsägaren, för att se vad som kan göras från arbetsgivarens sida. Om inget kan göras kommer tömningsförbud meddelas och ärendet skickas över till Miljö- och samhällsbyggnadsnämnden.

Tillgängligheten på tömningsplatser på ön är sedan tidigare identifierat som en akilleshäl, med Klintehamns, Slites och Visbys avloppsreningsverk som de enda platserna att tömma insamlat avloppsslam. När någon av dessa inte har kapacitet att ta emot vårt slam, måste körningarna läggas om. I skrivande stund arbetar avfallsavdelningen och VA-avdelningen med att titta på en mobil lösning, där vi kan skulle kunna flytta en avgrusningsanläggning mellan olika tappställen som byggs på strategiska områden, speciellt på södra Gotland. Finansieringen kommer avfallsavdelningen att stå för, en avgrusningsanläggning kostar upp emot 2,5 miljoner kronor, därtill kommer kostnaden för eventuellt miljötillstånd samt anläggandet av nya tappställen.

Samarbete med Klart Vatten är en förutsättning för att vi ska kunna komma vidare med slamhanteringen. När nya brunnar anläggs ska de följa de lokala avfallsföreskrifterna för att uppnå acceptabel arbetsmiljö. Samarbetet har fungerat bra och vi ser en klar förbättring av placeringen av nya brunnar. Dock behöver man se över om det är lämpligt att tillåta tre kubiketers slutna avlopp. Vi ser att tömningarna av dessa sker tätare och tätare för att kunderna befinner sig vid sina fritidshus längre tid under sommaren, samt att man kan hyra ut sitt fritidshus den tid man inte är där, detta medför att en tre kubiketers tank är för liten för en säsong. Det finns kommuner med många fritidshus som idag har lägsta krav på sex kubiketer.

Under 2024 har avfallsavdelningen utvecklat ett nytt arbetssätt där kunden direkt ska få meddelande om att vi inte kunnat tömma kundens brunn på grund av olika skäl, t.ex. bilar som står i vägen på den aktuella fastigheten. Detta har medfört att kunderna snabbt kunnat korrigera avvikelsen och slamgruppen har därefter kunnat komma ut och tömma brunnarna.

Sommaren i år har precis som tidigare utmärkts av behovstömningar, där de flesta körordrarna har varit ”tömning inom fem arbetsdagar”. Detta gör också att slamverksamheten inte hunnit med de aviserade tömningarna.

10. Nedlagda deponier

Arbetet med att ta hand om Gotlands 65 nedlagda deponier har inte haft den framfart som behövs. Därför görs tjänsten som miljösamordnare om, där kravet om att arbeta med miljösamordning tas bort. Tjänsten kommer enbart jobba att med de nedlagda deponierna och få fart på arbetet med dessa. Tjänsten är sedan tidigare finansierad av avfallstaxan. Arbetet med återställning bör vara högprioriterad med tanke på riskerna med att förorena det värdefulla grundvattnet på Gotland.

11. Avfallsföreskrifter

Avfallsföreskrifterna måste ses över och uppdateras kontinuerligt. På grund av de många uppdrag som ligger på avdelningen har dessa inte uppdaterats i den grad som det behövs för att säkra människors hälsa och miljö, samt att uppfylla arbetsmiljölagen.

12. Masshantering

2021 beslöt avfallsavdelningen att införas en ny verksamhet som går under benämningen masshantering. Den skulle finansieras av att hantera jordmassor så att Regionen skulle kunna hålla nere sina kostnader för den typen av verksamhet. En tjänst är finansierad genom masshanteringsverksamheten. Idag är resultatet att verksamheten nästan enbart finansieras av ÅVC samt till en mindre del övriga verksamheter på Regionen. Från ÅVC tar masshanteringen betalt för att ta emot flis- och grenar som ska flisas eller komposteras och därefter säljs produkterna vidare. Som det ser ut idag gör ÅVC detta i egen regi på Slite avfallsanläggning. Om denna inkomst bortses ifrån, går verksamheten med ett negativt resultat. Därför sker det just nu en större översyn och reglering av verksamheten, där enhetscheferna ska få verksamheten på fötterna, annars kan avfallsavdelningen vara tvingad att lägga ner verksamheten.

Avfallsavdelningen

Birger Björkman
Avdelningschef avfall